

УДК 658.589:338.45=83

О.М.ПАЛИВОДА, канд. екон. наук, ст. викладач
(Київський національний університет технологій та дизайну)

Перспективи розвитку льонарства України на основі формування територіально-виробничих кластерів

Актуальність. Вивчення тенденцій розвитку легкої промисловості засвідчує, що однією з найбільш експортно-привабливих підгалузей є льонарство. За даними Всесвітньої продовольчої організації, потреба в продукції, що виготовлена з льону, на світовому ринку є високою та стабільною.

Останні міжнародні та вітчизняні текстильні виставки показують, що виробі з вмістом лляних волокон користуються підвищеним попитом, а також гармонічно поєднуються з наймоднішими сучасними стилями [1;2]. Україна протягом тривалого часу була одним із світових лідерів у виробництві й експорті льоноволокна та решти лляної продукції.

Проте в 1995 р. стався стрімкий обвал підгалузі й, як наслідок, за останні 15 років посівні площі льону в цілому по Україні скоротилися у 14 раз, валовий збір волокна – у 20 раз, а виробництво тканин становить лише 6% від рівня 1990 р. [3;4].

Серед головних причин занепаду підгалузі такі:

- Розпад зв'язків між підприємствами лляного комплексу внаслідок ринкових трансформацій
- Втрата зовнішніх ринків збуту лляної продукції та витіснення виробників з внутрішнього ринку через засилля нелегального імпорту
- Трудомісткість вирощування льону, що зумовлює потребу в державних дотаціях
- Відсутність коштів для інноваційного оновлення як парку спеціалізованих аграрних машин, так і переоснащення переробних та текстильних підприємств

Рішення. Аналіз проблем економічного стану підприємств лляної підгалузі засвідчує, що одним із шляхів їх розв'язання є об'єднання зусиль зацікавлених економічних суб'єктів. Це, зокрема, стосується залучення інвесторів; організації маркетингу; збору, оброблення та зберігання інформації; навчання спеціалістів; розв'язання проблем забезпечення сировиною, впровадження інноваційних розробок тощо.

Світовий досвід показує, що інтеграцію підприємств у зазначених напрямках можна здійснювати за географічним принципом у формі організації кластерів. Така модель організації виробництва містить в собі низку переваг як для підприємств лляної підгалузі, так і для регіонів розміщення їх. Зокрема, підприємства кластера набувають додаткових конкурентних переваг завдяки здатності здійснювати внутрішню спеціалізацію, стандартизацію та кооперацію виробництва; мінімізації витрат не лише на трансакціях, а й на впровадженні інновацій; ухвалення гнучких та своєчасних управлінських рішень на основі обміну виробничим досвідом.

Можна виділити такі характерні ознаки кластера:

- ◆ Збереження конкуренції між підприємствами
- ◆ Добровільна співпраця у певних сферах для розв'язання спільних проблем
- ◆ Об'єднання географічно близьких підприємств
- ◆ Інтеграція підприємств суміжних галузей та обслуговуючої інфраструктури

Аналіз лляної підгалузі щодо доцільності формування в ній виробничих кластерів можна здійснити за такою методикою: визначення стійких конкурентних переваг регіонів розміщення зазначених підприємств; виявлення потенційних учасників кластера; аналіз ресурсної забезпеченості кластера; оцінювання ринкового потенціалу збуту виробленої продукції; аналіз тенденцій світового ринку в досліджуваній підгалузі; оцінювання ризиків у розвитку кластера.

Відповідно до описаної послідовності проведено аналіз, який довів можливість формування кластерів підприємств лляної підгалузі в північних та північно-західних регіонах України.

По-перше, зазначений регіон відзначається особливими кліматичними умовами для льонарства. Вирощений у цьому регіоні льон – єдине в Європі відновлюване джерело целюлозної текстильної сировини. Первинна обробка та вирощування льонудовгунця на цій території є високорентабельним, оскільки дає змогу отримувати максимальні показники врожайності – до 10–15 ц волокна високої якості з гектара.

Наприклад, за температури 160°C міцність на розрив зменшується на 10–20% після 500 год. За температурі 250°C Кевлар втрачає 50% своєї міцності за 70 год.

Поліімід – це полімер, який містить імідну групу, атоми якої входять до складу циклічного елемента полімерного ланцюга. Виробляється фірмою «DuPont» (США) під торговою маркою Р84. Волокно відрізняється особливим «виступаючим» поперечним зрізом і гладенькою поверхнею, що дає змогу провадити ефективну фільтрацію та регенерування фільтрувального елемента. Поліімід має високу стійкість проти високих температур (до 260°C) у поєднанні з доброю хімічною стійкістю за сухих умов фільтрації, особливо проти дії кислот й органічних розчинників, та проти абразивного зносу.

У разі використання поліімідних фільтрувальних нетканних матеріалів допускається вміст кисню у газовому потоці до 21%. За підвищення температури, волокно Р84 на діаграмах стану не показує областей текучості полімеру, лише спостерігаються області склування, які відповідають переорієнтації молекул в просторі. Це свідчить про те, що поліімід навіть за екстремально високих температур не розм'якшується і є придатним для використання у процесах фільтрування із зміною тиску та швидкості подачі запиленних газів.

Під час вибору фільтрувальної тканини для певних умов роботи враховують конструкцію фільтра і спосіб регенерації, властивості осівшого пилу, запиленість, склад і температуру газів, особливості технологічного процесу. На основі цих даних вибирають вид волокна або пряжі, переплетення тканини і спосіб її обробки.

ВИСНОВКИ

1. Високоєфективне очищення газів у сучасній техніці набуло промислові масштаби. В деяких випадках очищенню піддають мільйони кубометрів повітря за годину, і це вимагає суттєвих витрат. Тому важливим є правильний вибір текстильного матеріалу і умов фільтрації. Фільтрувальний матеріал та конструкція фільтра мають забезпечити не тільки «фізичний ефект» очищення газів від аерозолів до необхідного ступеня чистоти, а й бути ефективними економічно.

2. Використання термостійких фільтрувальних тканини дає змогу отримати матеріали з широким діапазоном властивостей. Завдяки високій термічній стійкості температура експлуатації цих матеріалів становить 250–300°C, досягаючи для окремих видів 300–350°C і вище, температура початку розкладання перебуває у межах 450–500°C.

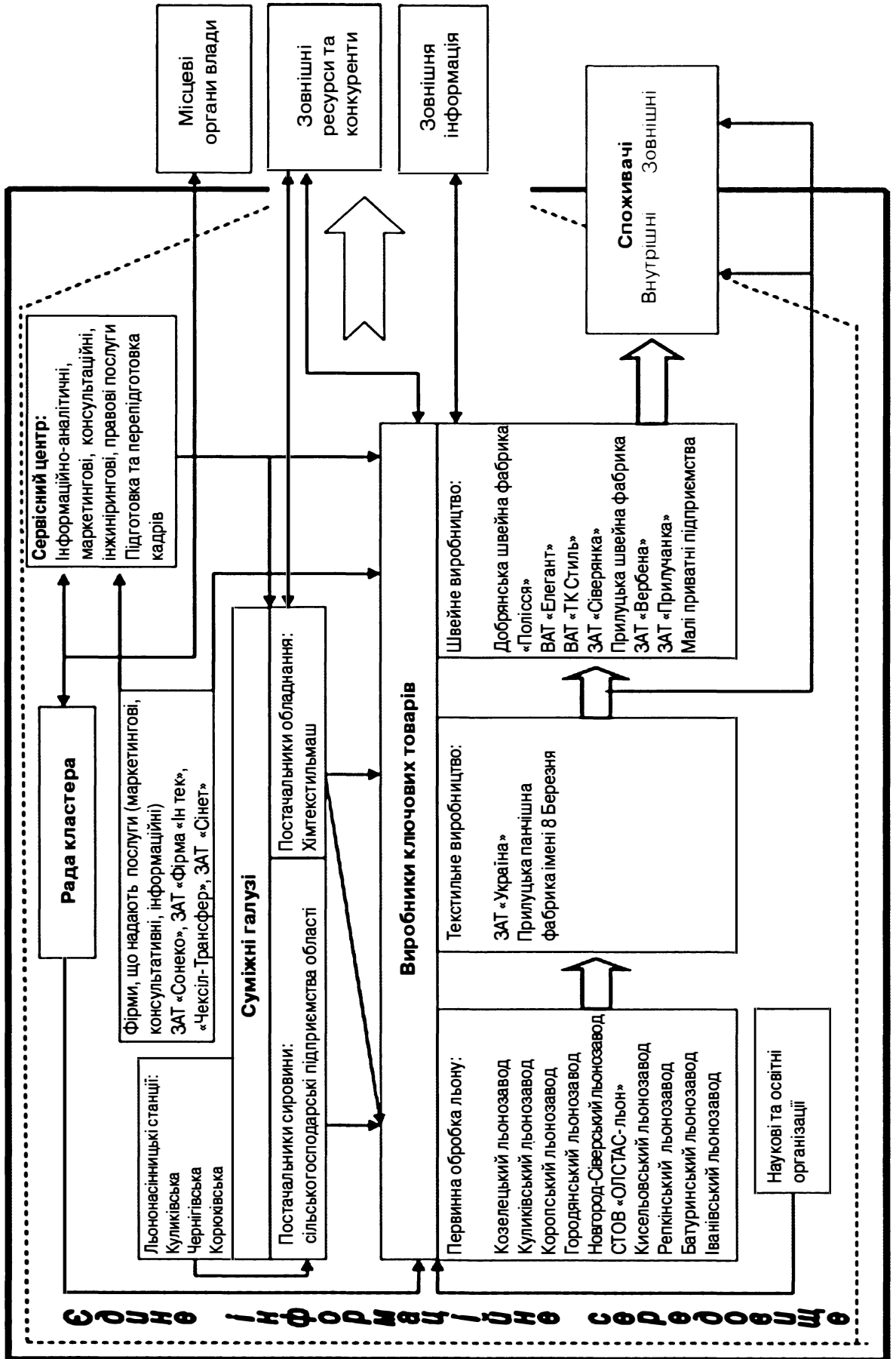
Переоснащення рукавних фільтрів такими тканинами дасть можливість отримати в різних галузях промисловості значний економічний ефект.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Волохина А.В. Модифицированные термостойкие волокна / А.В.Волохина// Химические волокна. – 2003. – № 4. – С. 11–19.
2. Гордон Г.М., Аладжалов И.А. Газоочистка рукавными фильтрами в цветной металлургии: – М.: Металлургияздат, 1986.

Одержано 20.10.2009

Загальна структура кластера підприємств лляної промисловості в Чернігівській області

Виготовлений з такого волокна котонін набагато дешевший за бавовну, що імпортується до України. Виробництво пряжі з котонізованого льоноволокна в суміші з бавовною дає можливість скоротити на 50% потребу в бавовні. При цьому підприємствам не треба піклуватися про закупівлю додаткового устаткування або витратити значні кошти на модернізацію існуючого устаткування.

По-друге, саме в цьому регіоні знаходиться мережа льонозаводів, що нині перебувають у кризовому стані. Таких підприємств у регіоні налічувалось близько 47 (загальною потужністю 100-120 тис.т волокна за рік), а також була 21 льононасіницька станція. Тепер залишилося 23 промислових льонозаводи з первинної переробки льону (кількість працюючих майже 2 тис. осіб) та вісім льононасіницьких станцій [6]. Крім того, в цьому регіоні розміщені два великих льонокомбінати у містах Рівне та Житомир (загальна потужність – 100 млн. м² тканин технічного та побутового призначення). Регіон має виробничі потужності, що здатні переробити усю вироблену в країні лляну сировину.

По-третє, на Поліссі є значна кількість сільськогосподарських підприємств, що здатні розв'язати проблему сировини, яка сьогодні є найактуальнішою у цій підгалузі: в останнє десятиріччя виробництво льону зменшилося у 13,5 разу, і саме це стало основною причиною занепаду льонозаводів [5]. До 1991 р. сільськогосподарські підприємства, що вирощували льон, одержували від держави дотації до 40-45% виробничих витрат. Подібні заходи робили виробництво льону прибутковим для сільськогосподарських підприємств. Сьогодні державну цілковиту підтримку зазначеного виробництва припинено, що є однією з причин кризового стану. Проголошення та реалізація цільової програми підтримки лляної промисловості, що серед низки необхідних заходів передбачає також й відновлення дотацій, може значно поліпшити становище, адже зазначена підгалузь має значний ринковий потенціал і в країнах з розвинутою текстильною промисловістю є однією з найрентабельніших галузей економіки.

По-четверте, в регіоні є досвід співробітництва між підприємствами суміжних галузей, а також наявні виробничо-технологічні зв'язки. Це може стати основою співпраці між економічними суб'єктами з метою розв'язання спільних проблем. Деякі заводи вже зараз самостійно намагаються рухатися у напрямку створення коопераційних зв'язків. Наприклад, СТОВ «Смільчинельон» для розв'язання сировинної проблеми співпрацює з сільськогосподарськими підприємствами, надаючи їм на договірній основі мінеральні добрива, насіння льону, виконуючи повні роботи тощо.

По-п'яте, наявний достатньо високий науково-технічний потенціал галузевої та вузівської науки. Для відновлення втрачених позицій є можливість запровадження нових технологій, розроблених вітчизняними вченими. Зокрема, існує національна промислова технологія переробки не тільки довгого, а й короткого волокна з одержанням котоніну на базі модернізації прядильного та ткацького устаткування. Широке використання у виробництві лляного котоніну дає можливість скоротити закупівлю бавовни та значно знизити стратегічну й фінансову залежність України від її імпорту.

По-шосте, значний ринок споживання продукції з льону. Його існування зумовлене тим, що лляна продукція застосовується у текстильній, медичній, машинобудівній, будівельній, харчовій галузях, а також торгівлі та сфері послуг. У попередні роки 80% виробленого в Україні волокна експортувалося до Росії, країн Балтії, Великобританії, Італії, Угорщини. Сьогодні майже весь цей ринок втрачено. Однак, лляні підприємства Житомирської та Чернігівської областей, зокрема, СТОВ «Смільчинельон», Новоград-Волинський льонозавод, СТОВ «ОЛІСТА-льон», налагоджують прямі зв'язки з Китаєм та Росією. Обсяг продажу продукції одного льонозаводу перевищує 1 млн. дол. щорічно [6].

По-сьоме, слід зазначити, що у досліджуваній підгалузі останнім часом активізувалася інвестиційна діяльність іноземних інвесторів. Зокрема, у Сумській області створено спільне підприємство «Ель-Фібр»; на базі Батурицького льонозаводу ірландською компанією реалізується інвестиційний проект з виробництва льону; створено також спільне французько-українське товариство «Демор»; з'явився новий Брусилівський льонозавод [4,6].

Аналіз чинників, що сприяють створенню кластерів у зазначеному регіоні, засвідчує, що це об'єднання має бути міжгалузевим та орієнтованим на замкнутий цикл створення кінцевої продукції.

Запропоновану можливу структуру кластера в Чернігівській області подано на схемі.

Всі перелічені передумови, безумовно, свідчать про користь та можливість створення кластера підприємств лляної промисловості.

Проте, на погляд автора статті, важливим також є виділення потенційних ризиків, які можуть виникнути під час організації кластера і стримувати його становлення та розвиток.

Серед чинників, що здатні гальмувати створення та розвиток кластера на Поліссі, є такі:

- * Слабкі зв'язки між науково-дослідними інститутами, представниками влади та бізнесом
- * Невідповідність освітніх програм навчальних закладів потребам кластера
- * Низька якість бізнес-клімату та низька ефективність галузевих асоціацій
- * Недостатньо високий рівень довіри між представниками бізнесу, науки та влади
- * Ринок капіталу, який необхідний для підприємницької та інноваційної діяльності, менш охоче фінансує віддалені регіони, де розташовані підприємства, що перебувають у кризовому стані
- * Низький рівень спеціальних знань державних службовців, які необхідні для визначення програм підтримки кластерного розвитку, створення спеціальної інфраструктури та надання послуг
- * Недостатньо високий рівень менеджменту та маркетингу на підприємствах
- * Перебування значної більшості підприємств лляної підгалузі в кризовому стані

ВИСНОВКИ

Слід зазначити, що процес формування територіально-виробничих кластерів для багатьох підприємств лляної підгалузі створює перспективи виходу з кризового стану. Проте, для пошлявлення цього процесу, необхідна допомога з боку держави. Пріоритетом державної політики в цьому питанні має стати зняття бюрократичних перешкод на шляху створення кластерів.

Зокрема, негайного вирішення потребують такі завдання:

Розроблення спеціальних законодавчих актів, які б регулювали діяльність кластерів, зменшуючи невизначеність ситуації

Активізація наукових досліджень в місцевих університетах, які мають значення для розвитку зазначених кластерів

Проведення місцевими органами влади координаційних та мотиваційних заходів, створення єдиної інформаційно-аналітичної системи, що забезпечувала б розповсюдження інформації про існуючі та потенційні кластери, їхній досвід та напрями розвитку

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Льон-фест-2009: краса національних традицій у сучасній інтерпретації. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://orthodoxy.org.ua/uk/2009/11/26/28221.html>
2. Виставка-ярмарка «Русский лен» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vologda-oblast.ru/main.asp?V=337>
3. Галузева програма розвитку льонарства в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.minagro.kiev.ua/page/-7203.
4. Інформаційні матеріали до Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми і перспективи розвитку галузі льонарства та коноплярства». [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.minagro.kiev.ua/page/m7625.
5. Промисловість України у 2001-2007 роках: Статистичний збірник / За ред. Л.М. Овденко. – К. : Державний комітет статистики України, 2008. – 304с.
6. Тези виступу О. А. Демидова на нараді «Стан та перспективи галузі льонарства». [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.minagro.kiev.ua/page/-n=5369.

Одержано 17.11.2009